

31. Там само. – Спр. 19.
32. В боях за соціалістичне село (3 студкорівських листів) // Студент революції. – Харків. – 1931. – №11. – С.22.
33. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.9. – Спр.1729.
34. ДАВО. – Ф.П.292. – Оп.1. – Спр.6.
35. Вейцер С. Педінститут готується до свят / С.Вейцер // Більшовицька правда. – 1935. – 18 жовтня. – №241(1075). – С.4.
36. Вінницькому вчительському інституту надано ім'я письменника М.О.Осторовського // Там само. – 1937. – 23 травня. – №116 (1452).
37. ДАВО. – Ф.П.457. – Оп.1. – Спр. 448.
38. Л.К.Студентське свято Вінниці /Л.К. // Більшовицька правда. – 1935. – 2 липня. – №150 (984).
39. Студентське свято // Там само. – 1935. – 28 червня. – №147 (981).

Комарницький А.Б. ПАРТИЙНО-КОМСОМОЛЬСКИЕ ЯЧЕЙКИ СТУДЕНТОВ ВИННИЦКОГО ПЕДВУЗА В 30-Х ГГ. ХХ В.: ПОДДЕРЖКА ПРАВЯЩЕГО РЕЖИМА

В статье идет речь о работе партийно-комсомольских ячеек в студенческой среде Винницкого института социального воспитания (педагогического, учительского институты). Показано разные направления их деятельности, которые определялись идеологическими установками партии. В частности, значительное внимание уделено политическому обучению, которое проводилось через преподавание политчасов, обсуждение установок партии и правительства на митингах и собраниях, работу политшкол, овладение учебными дисциплинами идеологического направления. Проанализировано учебную деятельность студентов-коммунистов, комсомольцев, празднование молодежи государственных праздников, чествование трагических событий в советской истории.

Ключевые слова: студенты, институт, ячейка, партия, коммунисты, комсомольцы, комитет, собрание, политическое обучение.

Komarnickiy A.B. PARTY-COMSOMOL ORGANIZATIONS OF THE STUDENTS IN THE VINNYTSYA PEDAGOGICAL INSTITUTE IN THE 1930-TH OF THE XX CENTURY: SUPPORT OF THE RULING REGIME

This article is about the work of Komsomol organizations among the student of Vinnytsya Institute of Social Education (pedagogical, teachers institutes). This article shows different directions of their activity, which were determined by the ideological options of the party. A lot of attention is paid to the political studies, which was conducted through teaching of the political hours, discussions of party's and government's decisions on the mass meeting, work of the political schools. This article analyses educational activity of the students-communists, members of the komsomol organizations, marking of the state holidays, celebration in honour of tragic events in the soviet history by young people.

Key words: students, institute, cell, party, communists, komsomol, committee, mass meeting, political educational.

УДК [792.5+792.82](477.44) "1932/1940"

О.В. Черкашина

ВІННИЦЬКИЙ ТЕАТР ОПЕРИ ТА БАЛЕТУ ІМ. ЛЕНІНА (1932-1940 РР.)

У статті здійснено стислий огляд періоду становлення Вінницького театру опери та балету в контексті національної політики України.

Ключові слова: театр опери та балету, провінційний театр, режисер, диригент, оркестр, балет, постановки.

Українська культура ХХ ст. розвивалась в складних умовах політичних катаклізмів, що відбувались в Російській імперії. Події 1917-1920 рр. дали поштовх для розвитку національної культури України і стали визначальними стосовно соціокультурних процесів. Одним із головних завдань сьогодення є відродження художньої спадщини вітчизняної культури. Найменш дослідженою на сьогодні залишається культура України періоду першої третини

ХХ ст., зокрема регіональне театральне мистецтво. Інтерес до історії рідного краю, культурних традицій, надбань тощо завжди викликав зацікавленість краєзнавців, істориків, культурологів, музикознавців, однак залишається ще багато нерозкритих питань. Недослідженим досі залишався період становлення і розвитку вінницького оперного театру 30-х років ХХ ст., що зумовило написання даної статті.

Метою статті є визначення основних тенденцій розвитку колективу вінницького театру опери та балету, творчих шукань в процесі становлення національної культури.

Дослідженню питання театрального мистецтва України, зокрема регіонального, кін. ХІХ – першої половини ХХ ст. присвячені дисертаційні праці І.І. Романько, Р.П. Леоненко, С.А. Думасенко, А.А. Тулянцева, Н.А. Шкоди, Л.Л. Процик та ін., в яких театр досліджується в широкому історико-мистецькому контексті.

Наприкінці 20-х років, в умовах стабілізації економічного життя країни та духовних набутоків періоду українського культурного відродження, оперне мистецтво стає невід'ємною частиною загальнокультурного процесу. Доцільність існування жанру опери, про що довго сперечалися в офіційних і мистецьких колах більшовицької Росії, було доведено життєвою практикою. Вже в 1927 році, газета «Комуніст» (за 17 березня) друкує програму створення української радянської опери. Протягом 20-30-х років не лише нечуваного розвитку набуває оперно-театральне виконавство, але й активно створюються нові оперно-балетні твори, зокрема такі як «Вибух» Б. Яновського, «Щорс» Б. Лятошинського, «Кармелюк» В. Костенка та ін. Провідними на той час у новостворених операх та балетах були теми про революцію, події громадянської війни, сучасності тощо. Ці вистави мали побачити якомога більша кількість глядачів, не лише великих, але й периферійних менших міст України. З цією метою приймається рішення Наркомосу про організацію пересувних музично-театральних труп, і невдовзі було створено чотири таких колективи, один з яких Другий український пересувний оперний театр у Вінниці (28 листопада, 1929 р.). Пізніше пересувні оперно-балетні колективи було реорганізовано у великі стаціонарні театри. У Вінниці устальюється стаціонарний Український Державний Оперний театр, що розпочав свою роботу в грудні 1932 року, а від 1933 року змінив свою назву на Вінницький державний обласний театр опери та балету ім. Леніна [3].

Матеріальну базу новоствореного колективу забезпечував організований у 1930 році Театральний Комбінат (Трест) Правобережжя, який у ці роки був єдиним керівним органом регулювання театального життя і був спроможний вирішувати організаційні та економічні проблеми. Пізніше Правобережний та Лівобережний Театральні Трести було ліквідовано, а на їх місці створено п'ять обласних Трестів» [5]. За Вінницьким Театральним Трестом були закріплені: Українська Державна Опера, два Українських Драматичних театри, один Російський Драматичний театр, один Єврейський Драматичний театр і два Робсельтеатри (Робітничо-селянські театри), що мали обслуговувати села і колгоспи. Також під керівництвом Тресту опинилися театри міст: Вінниці, Бердичева, Умані, Проскурова та Кам'янця з їх рухомим і нерухомим майном, активом і пасивом на 1 червня 1932 року. Дотації, що театри отримували від Міських Рад, були основним капіталом Комбінату. У вересні (5) 1933 року Постановою Вінницького Обласного Виконавчого комітету Вінницький Обласний Театральний Трест було ліквідовано, про що повідомлялося в пресі. [7]. Однак офіційна постанова Облвиконкому про ліквідацію Театрального Тресту, як організацію «яка себе зовсім не виправдала і призвела до розвалу справи театрів» [32, 16], вийшла лише 10 жовтня 1933 року. Отже, було вирішено організувати робочий оперативний апарат ОблВНО (у складі 2-3 осіб), який мав би займатися управлінням театрів [32, 12-25].

1 грудня 1932 року, із запізненням, після закінчення гастролей у Бердичеві, де з успіхом пройшло 38 вистав (як зазначалося в анонсі), розпочав працювати колектив вінницької Опери, на той час у складі 180 осіб [1]. До керівництва трупи увійшли: Глебов (директор трупи), П.Л. Яновський та Є. М. Шехтман (керівники оркестру у складі 30 осіб; балетний цех містив 24 чоловіки). Цього ж року при театрі відкривається лабораторія для роботи з молодими артистами-вокалістами, яку очолила колишня співачка Московського оперного театру Стефанович. [4].

Репертуар першого сезону складався переважно з творів класичної музики: «Ріголетто» (Дж. Верді), «Кармен» Ж. Бізе (диригент Є.Л. Шехтман), «Борис Годунов» (М. Мусоргський), балету «Лебедине озеро» та балетів ще молодих на той час українських композиторів

Б. Яновського («Ференджі»), М. Вериківського («Пан Каньовський») та «Червоний мак» Р. Глієра [1].

Першою масштабною постановкою Вінницького оперного театру стала опера «Аїда» Дж. Верді, що відбулася 3 грудня 1932 року (диригент П.Л. Яновський) [2]. На початку роботи оперного театру було багато недоліків в роботі артистів-солістів, і звучанні оркестру. Утім, вистави театру мали постійний успіх у вінницького глядача. По закінченню театрального сезону (6 березня 1933) на запрошення Харківського Театрального Тресту Вінницька опера поїхала у гастрольну подорож до Полтави [12].

До початку театрального сезону 1933-1934 року в театрі відбулися кардинальні кадрові зміни. Керівництво театру було замінено. Директором театру стає Ю.М. Бернер. До складу оперної трупі запрошено драматичного тенора Волинця та інших співаків з різних міст України (Києва, Одеси та ін.), значно посилено хор, оркестр. До балетного цеху було прийнято молодих артистів, а також запрошено балетмейстера Маньківського. Диригентами симфонічного оркестру залишились П.Л. Яновський та С.М. Шехтман. Трупі очолив художній керівник і головний режисер театру С. Ю. Бутовський [9].

Постановку опери Дж. Верді «Аїда» здійснили головний диригент П. Яновський, режисер А. Кононович, балетмейстер Маньківський, художнє оформлення виконав С. Евенбах [10]. І хоча вистава мала успіх у глядача, рецензії, що невдовзі з'явилися в пресі, були мало втішними. Критик М. Ятко, на сторінках газети «Більшовицька правда» зазначив, що «Аїда» поставлена «засобами 50-річної давнини». Критикувалися зроблені наспіх балетні сцени, а також виконавці другого плану, які «періодично зривалися з голосу і були безпорадні» [8]. До масштабної постановки народної драми М. Мусоргського «Борис Годунов» театр підійшов дуже відповідально. Спеціально запросили з Києва заслуженого артиста республіки В.Д. Манзія та художника Є.Л. Кордиша. За ескізами видатних художників були зроблені костюми та декорації [6]. Оперу «Євгеній Онегін» П. Чайковського було поставлено у новій постановці головного режисера С.Ю. Бутовського, художнє оформлення для якої виконав В. Мюллер. В оновленій постановці також пройшли «Сільська честь» П. Масканы (режисери Б. Іванов, І. Заболотний, художнє оформлення С. Мягкова), балет П. Чайковського «Лебедине озеро» (балетмейстер Маньківський). В січні 1934 року ця вистава йшла у постановці Л.О. Жукова та В.В. Новіцького.

Вінницький оперний театр у ці роки переживав ще період становлення. Колектив намагався опанувати складний репертуар. Треба зауважити, що лише за два з половиною місяці колективом молодого провінційного театру було підготовлено одинадцять вистав, до того ж вельми складних і відповідальних, такі, що вже мали свої еталонні версії на великих сценах. Такі темпи, відповідно, не могли не відбитися негативно на якості вистав. За цих обставин театр вперто шукає власних творчих рішень. Так, режисер С.Ю. Бутовський, як писала газета Більшовицька правда, не побоюється зламати оперні стереотипи. Наприклад, опера Р. Леонковалло «Паяци» (диригент Б. Поляков, художник Є. Кордиш) була поставлена в цілком оригінальній, своєрідній трактовці. В пролозі, замість монологу-арії Тонію перед завісою, на авансцену виходив увесь ансамбль виконавців, нехтуючи завісою вони одягали умовно театральні костюми і починали гру. Критика відзначала, що постановкою опери «Паяци» театр довів, що має кваліфіковані кадри і вміє оригінально підійти до трактування музичного матеріалу [11].

Початок 30-х років був складним для колективу. Фінансовий стан опери катастрофічно падав, заробітня платня артистам регулярно не виплачувалася, декорації до оперно-балетних вистав ставали повністю непридатними. До того ж, борг театру на липень 1934 року складав 153.065 крб. Все це негативно позначалося і на якості вистав [32, 5-5 зв.]. В постанові Вінницького Обласного Виконавчого Комітету від 12 липня 1934 року (№764) «Про Вінницький театр Опери і балету» було зазначено, що керівництво Опери не дбало за своєчасне забезпечення опери відповідними театральними майданчиками, допущено перебільшення штату (затверджено 140, а працювало 160); відсутність у складі опери кваліфікованих артистів-співаків і балету призвело до зниження художньої якості, що відбилося і на матеріальному становищі колективу. Для подальшого збереження вінницької опери було ухвалено до 1 вересня 1934 року укомплектувати склад опери висококваліфікованими солістами, диригентами, балетмейстерами, художниками і особливо увагу звернути на підбір хору, балету, оркестру тощо.

Отже, після реорганізації Вінницької державної опери посаду тимчасово виконуючим обов'язки директора займає С.Ю. Бутовський. Пізніше директором театру і художнім керівником призначено Д.А. Баркінського, головним диригентом театру призначено П.О. Ставровського, посаду головного режисера, як і минулого сезону, займає С.Ю. Бутовський. Художній цех очолив Є.Л. Кордиш, режисером постановником стає Л.Я. Димов, хормейстером – В.Г. Бричевський, головні балетмейстери – В.В. Новіцький та запрошений з київської опери Дельсон. До Москви, Ленінграда, Києва були відряджені представники дирекції театру для запрошення на роботу керівних акторів опери [13]. Склад опери було поновлено більше як наполовину. Зміцнюється також склад хору та оркестру [14].

До нового сезону дирекція Вінницького державного театру імені Леніна розпочала підготовчу роботу заздалегідь. В липні 1934 року проводиться конкурсний набір чоловічих та жіночих голосів до складу хору опери, розпочинається підготовка до нового сезону [17]. До списку нових постановок були включені: «Царева наречена» (М. Римський-Корсаков), «Самсон і Даліла» (К. Сенсанс, лібр. Ф. Лемера), «Князь Ігор» (О. Бородін), «Казка про царя Салтана» (М. Римський-Корсаков) і нові балети «Ференджі» (муз. П.Л. Яновського), «Даремна обережність» (муз. Гертеля). Намічено також була підготовка оперети «Корневільські дзвони» (Р. Планкета, лібр. Клервіля), «Циганський барон» Й. Штрауса та інші вистави [15]. Від 17 січня 1935 року оперний театр ставить балети: «Шопеніана» (музика з творів Ф. Шопена), «Зачарований ліс» (муз. Дріго), «Марна пересторога» (муз. Гертеля; постановка балетмейстера В. Новіцького, диригент Є.М. Вигорський) [18].

Відкриття зимового сезону 1934-1935 року було розпочато як і заплановано, 1 жовтня, оновленою постановкою опери «Аїда» в режисерській версії С.Ю. Бутовського [16]. Оперу «Аїда» С.Ю. Бутовський вирішує як реалістичну постановку, в якій «живі люди певної епохи хвилюються, плачуть, кохають». Особливо високо оцінювала преса роботу групи солістів, хору і оркестру [16]. У порівнянні із минулим роком колектив зміг показати зростання художньої творчої культури театру. В січневій постановці «Аїди» приймала участь прем'єрша київської опери, меццо-сопрано О.А. Ропська (Амнеріс) [20].

Для підвищення кваліфікації молодих акторів були організовані класи характерного і класичного танцю, проводилися лекції мистецтвознавців (під час підготовки постановок «Русалки», «Євгенія Онегіна»), лекції з історії танцю. Планувалося також відкриття балетної студії [19]. Незважаючи на те, що Вінницький театр опери і балету ще не мав належного досвіду роботи та досвідченого художнього керівництва, на той час, як зазначала преса, він посідав гідне місце серед кращих периферійних оперних театрів України [21].

Окрім стаціонарних вистав у приміщенні театру колектив Вінницької опери мав широку географію гастрольних виступів в різних містах і районах області. До репертуару таких виступів переважно залучалися опери-одноактівки, музичні комедії, вистави, що не потребували громіздкого оформлення, участі великих хорових колективів, посиленого складу оркестру. Натомість, згідно плану роботи колективу театру, у Вінниці постійно відбувалися концерти симфонічної музики, у яких брали участь оркестр театру, його солісти-вокалісти, артисти балету. В програмі концертів звучали твори П. Чайковського, М. Глинки, М. Римського-Корсакова, О. Глазунова та інших композиторів. Подібні концерти безперечно ставали визначною подією в культурному житті провінційного міста.

Осінньо-зимовий сезон 1935-1936 року вже традиційно розпочався оперою «Аїда». Протягом сезону театром були показані нові вистави «Запорожця за Дунаєм» С. Гулак-Артемовського, «Ріголетто» Дж. Верді (головний диригент М.І. Радзівський, режисери Н.К. Заболотний і Земський, художнє оформлення Тележанського), «Наталки Полтавки» М. Лисенка в музичній версії В. Костенка (танці балетмейстера Л.О. Жукова), «Чіо-чіо-Сан» Дж. Пуччині (диригент М.І. Радзівський, художнє оформлення К.Г. Ржецького), «Русалки» О. Даргомижського (режисер Г.Т. Шаповалов, диригент П.Л. Яновський), «Цареві нареченій» М. Римського-Корсакова, «Князя Ігоря» О. Бородіна [33, 54]. У новій постановці режисера Л.Я. Димова та балетмейстера В. В. Новіцького була здійснена постановка «Фауста» Ш. Гуно.

Першою виставою театру сезону 1936-1937 року стала опера «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського в музичній редакції В. Йориша (літературний текст в переробці М. Рильського), що була показана Київським театром у Москві [23]. До репертуарної афіші увійшли також балети «Іспанське капріччіо» М. Римського-Корсакова, новий оригінальний балет сучасного композитора Василенко «Цигани» (за Пушкіним), «Дон-Кіхот» Мінкуса та ін., а також музична комедія «Продавець птахів» Карла Целлера та ін. [22]. На закриття сезону

театр підготував нову постановку «Цареві нареченої» М. Римського-Корсакова, яка під керівництвом диригента Я. І. Мореця з великим успіхом пройшла 5-6 квітня 1937 року [36].

Навесні 1937 року директором театру було призначено А.М. Воробйова [38]. Художнім керівником театру призначено С.І. Каргальського (з київської опери), режисером-постановником – Боброва. Диригентами залишилися: М.І. Радзівський, П.Л. Яновський, Є.М. Вигорський, Я.І. Морець, Г. Бричевський (хормейстер) [33, 26]. До вінницької опери також запрошують художника М.І. Бурачека. Балетну трупю очолюють Л.О. Жуков та В.В. Новіцький. Із старого складу оркестру залишилося 17 чоловік; хор і балет був якісно поновлений. З метою посилення групи мецо-сопрано і баритонів були запрошені з Харківської опери Левицька (мецо-сопрано) і Горохов (баритон). На окремі виступи – М. Литвиненко-Вольгемут, Паторжинський і М. Донець. «За таких умов, – писала преса, – керівництво театру має всі можливості стати до змагання з найкращими оперними театрами України» [23].

Від початку нового осінньо-зимового сезону 1937-38 р. до Вінниці на гастролі приїжджали відомі співаки і виконавці-інструменталісти, запрошені організованою в цьому ж році Вінницькою обласною державною філармонією: М.І. Литвиненко-Вольгемут, З.М. Гайдай, М.І. Донець, О.А. Петрусенко, Л. Вайнтрауб, А. Лещинський, О. Ейдельман та ін.

До театрального сезону 1937-1938 склад оперного театру було значно поновлено: Нікітенко, Мартиненко, Смеродін, Ф.А. Горанджа, Г.Ф. Акімова, К. Третяков, Нагорна, Резнік та ін. Для покращення роботи трупи організуються різні гуртки, читаються лекції з історії театру, проводяться заняття з постановки голосу, що проводились солістами театром і хором тощо.

Довгий час незмінним залишається головний диригент М.І. Радзівський та головний режисер-постановник В. Д. Бобров. Невдовзі, поряд із ним, починає працювати режисер П.Т. Ковтуненко. До репертуару вводяться 10 опер, більшість з яких іще не йшла у Вінниці, а саме: «Мазепа» П. Чайковського, «Демон» А. Рубінштейна, «Галька» С. Монюшка, «Ніч перед різдвом» М. Римського-Корсакова, «Богема» Дж. Пуччіні, «Дубровський» Е. Направника та ін. Ставляться також твори сучасних радянських композиторів, зокрема, «Тихий Дон» та «Піднята цілина» І. Держинського [35]. У жовтні 1937 року прем'єрою «Мазепа» П.І. Чайковського, у постановці П.Л. Яновського (диригент) та В.Д. Боброва (режисер) Вінницький оперний театр розпочав новий сезон. Вистава пройшла з великим успіхом. Наступною виставою театру була опера А. Рубінштейна «Демон» [24].

Із особливою увагою поставилася постановочна група театру до підготовки прем'єри опери «Піднята цілина», яку ставив запрошений з Київського оперного театру відомий режисер В.Д. Манзій. Для оформлення вистави дирекція театру також запросила відомого київського художника Курочку-Армашевського. Музичну частину готував диригент театру П. Яновський [26]. Значним досягненням театру в цьому сезоні стала вистава опери «Дубровський», у постановці В. Боброва (диригент Є. Вигорський, художник Маркевич). Вистава мала успіх у глядача, за півтора місяці вона ставилася п'ять разів [27].

Заплановане відкриття сезону на 1 жовтня 1938 року перенесли на 5 жовтня. Ставилася нова опера І. Держинського «Тихий Дон» (за романом М. Шолохова) [37]. До списку поновленого репертуару увійшли опери молодих українських композиторів: «Перекоп» Ю.С. Мейтуса і М.Д. Тица, «Щорс» Б. Лятошинського (лібр. І. Кочерги і М. Рильського). Готувалися до постановки такі монументальні оперні вистави як «Князь Ігор» О. Бородіна та «Борис Годунов» М. Мусоргського.

Довгоочікувана прем'єра опери «Борис Годунов» відбулась 30 березня 1939 року (постановник В.Д. Бобров). Преса писала, що прем'єра засвідчила, що оперний театр у Вінниці все виразніше знаходить власне творче обличчя [30].

До осінньо-зимового сезону 1939-1940 рр. театр розпочав підготовку вже в серпні 1939 року. Директором театру опери і балету стає Л.І. Балацький [31, 1], режисером призначено С.К. Бібікова. На посаду художнього керівника і головного диригента запрошують авторитетного і досвідченого А.А. Ейхенвальда. Був підібраний новий склад артистів, прийнято ряд нових солістів. Список солістів на той час прикрашали такі імена, як В. Іванов (бас, артист Московського Великого Академічного театру), Соловійов (ліричний баритон) та ін. [29].

У 1939 р. у постановці В.Д. Боброва (диригент М. Вигорський, художник Ржецький) відбулась прем'єра опери «Кармен» Ж. Бізе. До репертуару також були включені нові прем'єри: опера «Іван Сусанін» М. Глінка, «Дочка кардинала» Ж. Галеві, «Самсон і Даліла» Ш.

Наукові записки

Сен-Санс; балети – «Есмеральда» (Ч. Пуні) і «Соловей» (М. Крошнер). До поновлених постановок опер радянських авторів (Дзержинського, Лятошинського, Мейтуса і Тіца) додалася опера «В бурю» Т. Хреннікова. Ядром репертуару залишалася українська, російська та західноєвропейська класика («Борис Годунов» М. Мусоргського, «Царева наречена» М. Римський-Корсакова, «Запорожець за Дунаєм» С. Гулак-Артемівського (ред. В. Йориша), «Пікова Дама», «Черевички», П. Чайковського, «Князь Ігор» О. Бородіна та ін. [28]).

Сезон 1939-1940 року був останнім для Вінницького оперного театру. Постановою №1260 (від 31 серпня 1940 р.) та Ради Народних Комісарів УРСР було ухвалено «реорганізувати Вінницький державний театр опери і балету ім. Леніна у Вінницький український державний музично-драматичний театр і зобов'язати Управління в справах мистецтва при РНК УРСР провести реорганізацію новоутворених театрів в місячний термін, переглянувши та укомплектувавши штати відповідно до творчих виробничих завдань цих театрів» [34, 158].

Таким чином не зважаючи на складний шлях становлення вінницької опери (часта зміна керівництва опери, виконавського складу тощо), весь час перебуваючи у стані творчого пошуку, театр все ж став одним із кращих периферійних театрів України. У постановках оперно-балетних вистав, в різний час, брали участь відомі режисери-постановники (С.Ю. Бутовський, А. Кононович, Л.Я. Димов, В.Д. Манзій, С.І. Каргальський), диригенти (П.Л. Яновський, Є.М. Шехтман, П.О. Ставровський, Є.М. Вигорський, М.І. Радзівський, Я.І. Морець, Б. Поляков), балетмейстери (Л.О. Жуков, В.В. Новіцький, Дельсон), художники (Курочка-Армашевський, С. Евенбах, Є.Л. Кордиш, С. Мягков, К.Г. Ржецький), В.Г. Бричевський (хормейстер) та ін. На сцені театру співали відомі оперні виконавці М.І. Литвиненко-Вольгемут, З.М. Гайдай, М.І. Донець, Паторжинський, О.А. Петрусенко, Л. Вайнтрауб, А. Лещинський, О. Ейдельман, Левицька та ін.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Більшовик. – 1936. – 1 квітня
2. Більшовицька правда. – 1932. – 11 грудня
3. Більшовицька правда. – 1932. – 21 листопада
4. Більшовицька правда. – 1932. – 28 листопада
5. Більшовицька правда. – 1932. – 30 грудня
6. Більшовицька правда. – 1933. – 16 жовтня
7. Більшовицька правда. – 1933. – 18 грудня
8. Більшовицька правда. – 1933. – 21 вересня
9. Більшовицька правда. – 1933. – 21 грудня
10. Більшовицька правда. – 1933. – 21-25 вересня
11. Більшовицька правда. – 1933. – 25 вересня
12. Більшовицька правда. – 1933. – 25 грудня
13. Більшовицька правда. – 1933. – 5 березня
14. Більшовицька правда. – 1934. – 26 серпня
15. Більшовицька правда. – 1934. – 29 серпня
16. Більшовицька правда. – 1934. – 3 серпня
17. Більшовицька правда. – 1934. – 5 жовтня
18. Більшовицька правда. – 1934. – 9 липня
19. Більшовицька правда. – 1934-1935
20. Більшовицька правда. – 1935. – 22 грудня
21. Більшовицька правда. – 1935. – 8 жовтня
22. Більшовицька правда. – 1936 (жовтень) – 1937 (лютий)
23. Більшовицька правда. – 1936. – 30 вересня
24. Більшовицька правда. – 1937. – 3 жовтня
25. Більшовицька правда. – 1937. – 4 жовтня
26. Більшовицька правда. – 1938. – 10 квітня
27. Більшовицька правда. – 1938. – 2 лютого
28. Більшовицька правда. – 1939. – 15 жовтня
29. Більшовицька правда. – 1939. – 17 жовтня
30. Більшовицька правда. – 1939. – 6 квітня
31. ДАВО. – Ф. П. – 136. – Оп. 5. – Спр. – 445
32. ДАВО. – Ф. П. – 136. – Оп. 6. – Спр. – 507
33. ДАВО. – Ф. П. – 136. – Оп. 6. – Спр. – 741
34. ДАВО. – Ф. Р. – 2700. – Оп. 1. – Спр. – 55
35. Молодий більшовик. – 1937. – 18 вересня

36. Молодий більшовик. – 1937. – 8 квітня

37. Молодий більшовик. – 1938. – 6 жовтня

Черкашина О. В. ВИННИЦКИЙ ТЕАТР ОПЕРЫ И БАЛЕТА ИМ. ЛЕНИНА (1932-1940 гг.)

В статье сделан краткий обзор периода становления Винницкого театра оперы и балета в контексте национальной политики Украины.

Ключевые слова: театр оперы и балета, провинциальный театр, режиссер, дирижер, оркестр, балет, постановки.

Cherkashina O.V. VINNYTSYA LENIN'S THEATRE OF OPERA AND BALLET (1932-1940)

In article the short review of the period of formation Vinnitsa of opera and ballet theater in a context of a national policy of Ukraine is made.

Key words: opera and ballet theatre, provincial theatre, the director, the conductor, an orchestra, ballet, statements.

УДК 94 (477. 43/44). «1945 – 1954»

С.Д. Гальчак

**ПРИЧИНИ НЕПОВЕРНЕННЯ НА РІДНУ ЗЕМЛЮ ПОДІЛЬСЬКИХ
«ОСТАРБАЙТЕРІВ»**

В статті аналізуються причини й мотиви повернення на рідну землю колишніх «східних робітників» з Поділля по завершенню Другої світової війни та в період «холодної війни»; містяться дані про кількість тих, хто повернувся на Батьківщину та тих, хто залишився за її межами.

Ключові слова: «остарбайтери», репатріація, «холодна війна», облік, репресії, переміщені особи, підданство.

Із здобуттям Україною незалежності поглибився науковий інтерес вітчизняних дослідників до загалом ще маловивченої теми – долі українських «остарбайтерів», – обійденої увагою радянською історіографією. Цьому сприяють відмова сучасних дослідників від стереотипів та ідеологічних кліше минулого, кон'юнктурних висновків, їх бажання по-новому, неупереджено і об'єктивно, на перспективних методологічних засадах, поглянути на події Другої світової війни, а також можливість доступу до масиву раніше засекречених архівних джерел. У результаті останнім часом з'явилися дисертаційні дослідження та статті, котрі тією і іншою мірою висвітлюють дану проблематику.

Зокрема, у низці їх йдеться про повернення колишніх примусових робітників зі Сходу на батьківщину: О. В. Янковської «До питання про долю українських репатріантів Великої Вітчизняної війни» [1], В. Холодницького «Репатріація: з історії повернення жителів Чернівецької області, вивезених за її межі в роки Другої світової війни» [2], Т. В. Пастушенко «Репатріація українських «остарбайтерів» на Батьківщину: 1944 – 1947 рр.» [3], С. Д. Гальчака «Ідеологічні аспекти репатріації «остарбайтерів»-подолян в умовах «холодної війни» [4], «Фільтрація як обов'язковий елемент репатріації «східних робітників» [5], О.В. Буцько «Створення і діяльність радянських органів репатріації 1944 – 1946» [6], «Репатріація українських громадян (1944 – 1946 рр.)» [7], «С возвращеньцем»: судьба украинских граждан, репатриированных на Родину» [8].

Серією публікацій О.В. Буцько чи не першою подала загальну структуру та характеристику діяльності репатріаційних органів в Україні. На широкому полі матеріалів архівів України та Російської Федерації показала основні аспекти цієї складної й суперечливої теми: особливості репатріації військовополонених та цивільних осіб, діяльність обласних репатріаційних органів в Україні, правові, соціальні та моральні проблеми репатріантів після повернення на Батьківщину. У статті «С возвращеньцем»: судьба украинских граждан, репатриированных на Родину» дослідниця підкреслює, що доля співвітчизників, які в